

# **A Botanikus Kert története**

## **Alapítás és az első évek a 18. században**

Az 1635-ben Nagyszombatban (ma: Trnava – Szlovákia) alapított Egyetemünk Orvosi Kara 1769-ben kezdi meg működését. Abban az időben Európa-szerte a természettudományok oktatása kizárólag az orvospképzés keretében folyt.

Winterl Jakab – a vegytan és a botanika professzora – 1771-ben teremtette meg Magyarország első botanikus kertjét. A botanikus kert már kezdettől fogva az orvos- és gyógyszerész-képzés segítése mellett feladatának tekintette a hazai flóra kutatását. 1777-ben az Egyetem Budára, a királyi várba költözik. A botanikus kert pedig a mai Krisztina tér és a Déli pályaudvar közötti területen folytatta működését. Hamarosan azonban újabb költözködésre kerül sor. II. József felosztatja a szerzetesrendeket, s a Ferencesek kolostorkertjét (a mai Kossuth L. u. és Reáltanoda u. közötti terület) az egyetemnek adja botanikus kert létesítésére. Winterl Jakab 1788-ban adja ki a botanikus kert első magcsere-katalógusát (Index Horti Botanici Universitatis Hungaricae), melyben nemcsak a kertben található, mintegy 1600 növényfaj neve szerepel, hanem itt olvashatjuk számos Kárpát-medencei elterjedésű növény első, rézmetszetekkel illusztrált, tudományos leírását.

## **Európai hírű Kert a 19. században**

Winterl halála után, 1807-ben munkatársa, nagy hírű utóda, Kitaibel Pál, a XVIII-XIX. század nagy magyar polihisztorja veszi át a Kert vezetését, aki a Kárpát-medence természetrajzi feltárásában elévülhetetlen érdemeket szerzett. Közel 150 növényfaj első tudományos leírója. A Kárpát-medencét bejáró, 20 000 km-t is meghaladó gyűjtőútjainak legfontosabb botanikai eredményeit bemutató műből három kötet jelent meg, melyekben 280 színezett rézmetszetű tábla ismerteti a Magyar Flóra új és ritka fajait. Az 1799-1812 között megjelentetett képes flóra – Magyarország ritka növényeinek leírása és képei (Descriptiones et icones plantarum rariorum Hungariae) – a magyar tudomány örök kárára a hazai fizetőképes körök érdektelensége és a viharos külpolitikai helyzet (Napóleoni háborúk) miatt befejezetlen maradt. Kitaibel Pál a flóra- és faunakutatás mellett a tellúr érc felfedezésével, mint vegyész pedig a hazai gyógyforrások ásványvízelemzésével, a cukorgyártás eljárásának kidolgozásával, a klórmész előállításával alkotott maradandót, de nevéhez fűződik az első hazai földrengéstani monográfia megjelentetése is.

1987-ben Kitaibel emlékének adózva, az ELTE Ásványtani Tanszéke újonnan kidolgozott eljárásukkal (a vulkáni tevékenység során lezajló folyamatokat utánóztatva) szilikát közetet megolvastva öntötték ki Kitaibel mellszobrának másolatát.

Kitaibel élete utolsó éveiben jelentős energiát fektet az újabb költözködés lebonyolításába. Az új Kert helyét az akkoriban lebontott városfalon túl jelölik ki, a mai Múzeum krt. (Országút), Rákóczi út (Kerepesi út) és Puskin u. (Ötpacsirta u.) által határolt területen.

1817-ben az erfurti származású Haberle Károly professzor veszi át a Kert irányítását. Kiterjedt nemzetközi kapcsolatai, külföldi tanulmány- és gyűjtőútjai eredményeként rövid idő alatt európai hírűvé fejleszti a közel 10 000 fajt bemutató kertet. Gyakorlati foglalkozásokra rendszeresen viszi hallgatóit a botanikus kertbe, s elsőként (!) szervez botanikai tanulmányi kirándulásokat. Munkájában nagy segítségére volt főkertésze, Rochel Antal, aki az orvosi pályát hagyta ott, hogy szenvedélyének, a botanikának éljen. Az ő érdeme egy európai hírű szibériai gyűjtemény létrehozása, valamint a Bánság flórájának felkutatása.

Haberle 1832-ben bekövetkezett tragikus halála (rablói korszak áldozata lett) véget vet a Kert aranykorának. Súlyosbítja a helyzetet az 1838-as nagy pesti árvíz is. Sadler József a Nemzeti Múzeum muzeológusa lesz egy időre a Kert igazgatója. Ő az, aki német származása ellenére a reformkor szellemében, elsőként akarja egyetemi előadásait magyar nyelven tartani.

A reformkor a hányatott sorsú Botanikus Kert történetében is fordulópontot jelentett. József nádor támogatásával az Egyetem 80 000.- Ft-ért megvásárolja a Festetics család Józsefvárosban lévő 10 hektáros birtokát (1847). Ez a park, amelyben a Pollack Mihály által tervezett – egy, a már a 18. században barokk stílusban épült földszintes épület kibővítésével – 1802-ben felépült vadászkastély is áll, azóta is az Egyetem kezelésében álló Botanikus Kert otthona.

A szabadságharc bukása utáni évek nem kedveztek az új helyre költözött Botanikus Kert életre kelésének. Gerenday József, a Kert igazgatója, aki a Pesti Állatkert létrehozásának gondolatával is foglalkozott nem járt sikerrel. A botanikus kertben felépítendő oktató-előadóteremmel egybeépített pálmaház tervei nem valósultak meg, csupán irattárunk számára jelentenek becses értéket.



A fiatalon, 48 éves korában elhunyt Gerenday után 1862-ben Kovács Gyulát a Magyarhoni Földtani Társaság egyik alapítóját, a hazai ősnövénytan (paleobotanika) megteremtőjét, aki az egyetemen állattant és növénytant is oktat, kéri fel a Botanikus Kert vezetésére. Súlyos betegsége azonban váratlanul vet véget botanikus kert vezetői tevékenységének. Néhány hónapra kap lehetőséget a Kert vezetésére Gönczy Pál, a 19. század országos hírnévű pedagógusa, az időtájt a pesti református gimnázium igazgatója, későbbi Vallás- és Oktatásügyi Minisztériumi államtitkár, a tankötelezettség törvénybefoglalásának ki- harcolója, a Magyar földrajzi Társaság egyik alapító tagja. Ezernél több facsemete elültetésével járul hozzá a Kert újrászületéséhez.



A Kert Linzbauer Ferenc sebészprofesszor igazgatósága idején indul nagyarányú fejlődésnek: 1864-65-ben felépül az európai viszonylatban is jelentős méretű, ma is álló pálmaház. Ekkor kapnak emlékoszlopot a kertben az első Magyar Fűvészkönyv szerzői, a növénytan magyar szaknyelvének megteremtői – Diószegi Sámuel és Fazekas Mihály, valamint a kert jelenlegi helyére kerüléséért, s a reformkor idején Pest városának szépítésében oly tevékeny szerepet játszó József nádor.

A 19. század utolsó évtizedeiben Jurányi Lajos igazgató és Fekete József főkertész munkája nyomán éli a kert újabb virágkorát. A 12 000 fajt számláló gyűjtemény nemzetközi hírnévű. 1893-ban felépül az országban máig is egyetlen Victoria-ház, melynek nagy vízmedencéje a trópusi, különleges szépségű amazonaszi tündérrózsának vagy a Paraguayból származó rokonának ad otthont.



Az eredetileg angolkert-stílusban létrehozott kert, a természetes forrással táplált tóval, szigettel, műromokkal tájképileg is szép látványt nyújtott a látogatóknak. Széleskörű népszerűségét azonban igazán Molnár Ferenc regényének köszönheti. A Pál utcai fiúk cselekményének fontos színhelye a Fűvészkert. Ez utóbbi elnevezés, mely a nyelvújítás korából származik, a regény nyomán terjedt el, s lett máig is használatos.

A kiegyezés után a város (az egyesített Budapest) a századfordulóra már körülövi az egykor a város határaitól oly messzinek tűnő Botanikus Kertet. Az egyetemnek a gyarapodó la-

kosság és az orvostudomány fejlődése következtében több klinikaépületre van szüksége, mert a Mária- és Baross utcai épületek már szűknek bizonyulnak. Jurányi Lajos utóda Mágócsy-Dietz Sándor professzor hiába hadakozik, fordul a legkülönbözőbb fórumokhoz segítségért, a Kert még az I. világháború előtt (1911-ig) elveszíti eredeti területének kétharmad részét. A regényes hangulatú és szakmai szempontból európai hírű Fűvészkert területén sorra magaslanak fel a klinikák épületei.

## A megcsonkított botanikus kert a 20. században

A két világháború közötti fellendülés időszakában Tuzson János professzor vezetése idején új üvegházak épülnek a rovarremesztő növények, a páfrányok és a kaktuszok számára. Ekkor készül a Magyar Közép-hegység növényeit bemutató nagy sziklakert. Az üvegházi növények teljes pusztulását hozó II. világháború után a Kert csak az 50-es években tér magához. Soó Rezső akadémikus, professzor saját evolúciós rendszere szerint alakíttatja át a rendszertani gyűjteményt. 1960-ban sikerül elérnie a kert országos értékű természetvédelmi területté nyilvánítását. A háború idején romba dőlt műemlék jellegű pálmaház rekonstrukcióján (1965-66) kívül egy új kutatólaboratórium létrehozása is ekkor valósul meg.

1984-ben az előregedett, régi kis üvegházak helyén korszerű, új bemutatóház épül, majd egy évvel később még egy üvegház, melyben a gyűjtemények gyarapítására és az eladásra szánt növények szaporítása folyik.

1992-től a Botanikus Kert a Magyar Arborétumok és Botanikus Kertek Szövetségének alapító tagja.

1998-tól a Botanikus Kert a Botanic Gardens Conservation International [www.bgci.org](http://www.bgci.org) nemzetközi botanikuskeri szervezet tagja.

2001-től a Botanikus Kert az egyetemnek a Természettudományi Kartól független, közvetlenül a rektori vezetés alá tartozó egysége.

2005. szeptemberétől az ELTE Botanikus Kertje a Magyar Örökség díj tulajdonosa, 2006 májusában pedig, mint Kulturális Örökség került védelem alá.

2006-tól az új Felsőoktatási Törvény szerint a Botanikus Kert az Egyetem különleges oktatási egysége, s mint ilyen kedvező távlatoknak néz elébe: a több mint 230 éves múlt szellemének megőrzésével, a jelenlegi nemzetközi elvárásoknak megfelelően kívánja a Botanikus Kert folytatni tevékenységét. A napjainkban világszerte elfogadott meghatározás szerint a korszerű botanikus kert hosszútávon megőrzött, pontosan identifikált élő növényeknek olyan gyűjteménye, mely egyaránt szolgálja az oktatás minden szintjét, a tudományos kutatást, a széleskörű ismeretterjesztést, természetvédelmi és környezetvédelmi nevelést, s a veszélyeztetett fajok megőrzésével, mesterséges szaporításával eredményesen járul hozzá a biológiai sokféleség megőrzéséhez.

### A kert téli nyitva tartása:

november 1.-március 31.-ig

Minden nap 9-16 óráig

Az üvegházak nyitva tartása:  
9-12 és 13-15 óráig



### A kert nyári nyitva tartása:

április 1.-október 31.-ig

Minden nap 9-17 óráig
















Az üvegházak nyitva tartása:  
9-12 és 13-16 óráig

## Az ELTE fűvészkert 2011. évi rendezvényei



### Belépőjegy árak 2011:<sup>1</sup>

Felnőtt: 700 Ft  
Keevezményes diák és nyugdíjas: 300 Ft  
Családi jegy: 1500 Ft (2 felnőtt+2 gyerek 14 évig)  
Havibérlet: 1700 Ft  
Névre szóló éves bérlet: 4500 Ft  
Vezetés: 2200 Ft (max 25 főnek)

-  Április 5-17-ig Sakura-ünnep hétvégi rendezvényekkel
-  Április 18. 14h Mi Micsoda Nap – iskolások vetélkedője
-  Május 7-8. Gyerekprogramok a Mi Micsoda Klubbal közösen
-  Május 13-14-15. Kaktuszkiallítás
-  Május 21. Orchidea Kiállítás és vásár
-  Június 20-24. Gyerektábor a Mi Micsoda Klubbal közösen
-  Július 4-8. Gyerektábor a Mi Micsoda Klubbal közösen
-  Augusztus 1-5. Gyerektábor a Mi Micsoda Klubbal közösen
-  Augusztus 12-Szeptember 15. Viktória virágzás
-  Augusztus 26. 11h KMOP pályázatok záró sajtótájékoztató
-  Szeptember 9-10-11. Kaktuszkiallítás
-  Szeptember 17-18. Kulturális Örökség Napja
-  Október 7-8. Ginkgo Napok
-  November 11-12-13. Trópus a Télben
-  December 3-4. Gyerekprogramok

### Címünk:

1083 Budapest, Illés u. 25.

### E-mail címünk:

botanikuskert@yahoo.com

### Telefon:

(+36 1) 314-0535 (irodák)

(+36 1) 210-1074 (porta)

### Fax:

(+36 1) 314-0535

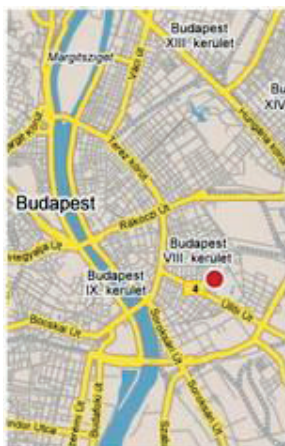
### Megközelítés:

3-as Metró (Klinikák)

3-as Metró (Nagyvárad tér)

9-es autóbusz vagy

83-as trolis (Kálvária tér)



<sup>1</sup> A rendezvényekre (pl. Kaktuszkiallítás, Ginkgo-Napok, Sakura-Napok, Trópus a Télben, Viktória Virágzás) nem ezek az árak érvényesek, ezeket mindig jelezzük az adott rendezvény meghirdetésekor.